

VAPAAAN SIVISTYSTYÖN TIEKARTTA 2030

Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGARBETE RF
FINNISH ADULT EDUCATION ASSOCIATION

SISÄLTÖ

➤➤➤ **INTRO** sivu 3

1 Ekososiaalisesti kestävä vapaa sivistystyö

sivu 5

2 Tunnistettu ja tunnustettu vapaa sivistystyö

sivu 10

3 Ketterästi kehkeytyvä vapaa sivistystyö

sivu 15

4 Laatulupaukset vuoteen 2030

sivu 18

Loppuviitteet

sivu 22

Liite: Arvojen klusterikartta

sivu 23

Vapaa Sivistystyö ry 2022

1:1

Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGARBETE RF
FINNISH ADULT EDUCATION ASSOCIATION

INTRO

Nykyinen vuosikymmen on alkanut varsin synkissä merkeissä – globaali viruspandemia, laukkaava ilmastonmuutos, talouspoliittinen polarisaatio, Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ja länsimaisen demokratian haasteet ovat vain osa tulevaisuuden ennustamattomuuden pitkää listaa. Syytä huoleen on kun ongelmat kasautuvat, ihmisten turvattomuus lisääntyy ja pelko valtaa mieltä.

”Vapaa sivistystyö on historiallinen ilmiö, jonka suomalainen ilmentymä ja toteutus on sijoittanut Suomen maailmankartalle osana Pohjolaa ja Eurooppaa.”

Näin lausutaan Vapaa Sivistystyö ry:n nykyisessä #VST22-strategiassa varsin ponnekkaisesti, samalla nostaen ekososiaalisen sivistyksen 2020-luvun tunnustukseksi ja sitoumukseksi. Tässä nähdään suomalaisen kansanvalistus- ja sivistystyön pitkää ja vaikuttavaa kaarta yhteiskunnassamme osana jotain laajempaa ilmiötä. Kysymys kuuluu: *miten tämä pitkä kaari jatkuu?*

Strategiatyötä ei nykymaailmassa enää pysty tekemään lineaarisesti, seuraamalla teollisuuden tuotantolinjojen logiikkaa tai noudattamalla rautalangalla väännettyjen syy-seuraussuhteita. #VST22-strategiassa pyrittiin jo tekemään tähän pesäeroa:

”Elämme maailmassa, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Ekosysteeminen ajattelu on läpileikkaava periaate 2020-luvun politiikassa, taloudessa ja sivistyksen sulautuvissa oppimisympäristöissä.”

Yleiseen koulutuspuheeseen ”ekosysteemi” on luonnon ekosysteemien ohella linkitetty myös digisiirtymään, jonka luomat saumattomat ekosysteemit ovat esimerkiksi osana jatkuvan oppimisen ja työllistymisen palvelutarjontaa Suomessa. Vapaa sivistystyö kysyy: onko kaikilla kan-

salaisilla yhdenvertaiset mahdollisuudet tulla osalliseksi jatkuvan ja elinikäisen oppimisen ekosysteemiä?

Koulutuspolitiikassa eletään vahvaa murrosta, kun siirrytään tutkintoperusteisesta politiikasta osaamisperusteiseen koulutuspolitiikkaan. Vapaalla sivistystyöllä on tässä oma etsikkoaikansa – miten vapaa sivistystyö näytetään kun koulutusjärjestelmän karttaa päivitetään uudestaan? Tähän tuhannen taalan kysymykseen ajankohtainen tiekartta etsii vastausta, jonka lähtökohtana on *arvoperusteinen koulutuspolitiikka, jossa sivistys nähdään elinikäisen oppimisen alustana*.

Tässä kohtaa on tärkeätä avata tiekartan syntyprosessia. VST ry:n hallitus on viimeisten vuosien aikana pitänyt erilaisia keskustelevia työpajoja vapaan sivistystyön rahoituksesta, tutkimuksesta ja tilastoinnista, identiteetistä, kestävästä kehityksestä, hyvinvoinnista, koulutuspolitiikasta sekä kulttuuri- ja kansalaiskasvatuksesta. Keskustelujen punaisen langan kehrääjänä on useimmiten toiminut sama, ikuinen kysymys: miten saadaan yhdessä vapaaan sivistystyöhön lisää vaikuttavuutta ja näkyvyyttä?

Kun VST ry:n edeltäjä Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö (VSY) täytti 40 vuotta julkaistiin Kansanvalistusseuran kautta historiikki nimeltään Paperitiikeri vai todellinen vaikuttaja?¹ Kirjoittaja Timo Mikkilä toteaa loppukaaneetissa:

”Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö on ollut keskeinen vapaan sivistystyön ja aikuiskoulutuksen yhteiskoordinoija ja vaikuttaja. Sen tehtävä on ollut tärkeä. Pelkkä paperitiikeri yhteisjärjestö ei tuottamastaan valtavasta paperimäärästä huolimatta ole ollut.”

Vaikka paperitiikeri on tehnyt digiloikan ja siirtynyt verkkoon, on vielä pitkä matka tiikerin ketterään liikkumiseen luontaisessa ekosysteemissä. Vapaan sivistystyön tiekartta tähtää kuitenkin tähän kunnianhimoiseen tavoitteeseen kolmen toisiinsa kietoutuneiden muutospolkujen avulla – ekososiaalisesti kestävä, tunnustettu ja tunnustettu sekä ketterästi kehkeytyvä vapaa sivistystyö.

1

Ekososiaalisesti kestävä vapaa sivistystyö

Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGSGÄRBE RF
FINNISH ADULT EDUCATION ASSOCIATION

Sivistyneen yhteisön tunnistaa siitä, että siihen kuuluvat ihmiset pyrkivät saamaan ympärillään olevien ihmisten ainutlaatuisuudessa olevan voiman esiin... jonka voima on enemmän kuin siihen kuuluvien yksittäisten ihmisten mahdollisuudet. (Maria Joutsenvirta & Arto O. Salonen)²

Suomen kestävän kehityksen toimikunta on strategiassaan 2022–2030³ nostanut esille sivistyksen monimuotoista merkitystä YK:n Agenda 2030 -ohjelman toimeenpanossa Suomessa:

"..muutos kohti kestävämpää yhteiskuntaa mahdollistuu maailman kuvan muutoksista, laajemmasta ja syvemmästä ymmärryksestä sekä uusista tiedoista ja taidoista. Oppiminen ja sivistys ovat avaimia yhteiskunnalliseen muutokseen. Sivistys näkyy ja vaikuttaa yhteiskunnassa osaamisena, luovuutena, yli sukupolvien ulottuvana vastuuntuntona ja vastuunkantona. Sivistys ei siis ole vain ajattelua tai pohdintaa vaan käytännön tekoja. Sivistys ja kulttuurinen muutos johtavat kohti kestävämpiä elämäntapoja ja laaja-alaista hyvinvointia. Kestävien elämäntapojen arvoperusta on ajatuksessa, että ihminen on osa luontoa ja riippuvainen ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Koulutus, tiede, kulttuuri ja taide ylläpitävät ja uusintavat yksilöiden ja yhteisöjen identiteettiä sekä välineitä ymmärtää ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ja vuorovaikutusta."

Toimikunnassa on tunnistettu kuusi muutosaluetta, joista yksi on Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat: Tähän kuuluvat yhteiskunnan arvopohjan uudistaminen ja kestävien elämäntapojen valtavirtaistaminen, formaalin, non- ja informaalin koulutuksen yhteistyön edistäminen, sekä kestävää kehitystä tukevan ymmärryksen ja osaamisen vahvistaminen. Tämän muutoksen tärkeänä työkaluna nähdään sivistysparadigman muutos kohti ekososiaalista sivistystä.

Eduskunnan sivistysvaliokunta on myös omassa mietinnössään Valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta huomoinut ekososiaalisen sivistyksen merkitystä elinikäisessä oppimisessa:

”Tulevaisuusvaliokunnan lausuntoon viitaten sivistysvaliokunta kiinnittää huomiota ekososiaalisen sivistyksen merkitykseen läpi koulutuspolkujen. Ekososiaalisella sivistyksellä viitataan kykyyn omaehtoiseen tietoperustaiseen arvopohdintaan ekologisen kestävyuden, yhteiskunnan kehityksen, hyvinvoinnin saavuttamisen ja materiaalisen kulutuksen suhteesta sekä merkityksellisen ja laadukkaan elämän osatekijöistä.”⁴

Nykyinen laki vapaasta sivistystyöstä tunnistaa tarkoitus- ja tavoitepykälässään⁵ erityisesti kestäväen kehityksen sosiaaliset ulottuvuudet:

”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta.

Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestäväen kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.”

Ekososiaalinen sivistys korostaa tasapuolisesti ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävää kehitystä – ekologinen kestävyys näkyy vain vähän opetustarjonnassa, mutta jossain määrin esim. kestäväen kehityksen sertifikaateissa, yhteiskuntasitoumuksissa ja arjen työ- ja opiskelurutiineissa. VST-keskusjärjestöjen kohdalla on viime vuosina tapahtunut edistystä kun katsoo koulutus- ja hanketoimintaa, jossa korostetaan mm. ekososiaalista sivistystä, uudistavaa oppimista sekä arjen kestävyystaitoja. Muutostyö on lähtenyt liikkeelle, mutta työsarkaa riittää kun hankkeistamisesta siirrytään sivistystyön oppilaitosten ja järjestöjen varsinaisen pitkäjänteisen toiminnan arkeen:

”Ekososiaalisen sivistyksen lisääminen on haastava tehtävä, sillä se vaatii suuria muutoksia yksilöiden ja yhteisöjen nykyisiin ajattelu- ja toimintatapoihin. Aikuiskoulutuksen ja vapaan sivistystyön panostus aikuisten ekososiaalseen sivistämiseen ei ole läheskään riittävällä tasolla. Uudellaisen koulutustarjonnan ja didaktisten lähestymistapojen kehittämiseen

tulisi siis panostaa. Lisähaasteena on tiedon saamisen (‘oppimisen’) ja kestävän käyttäytymisen välisen kuilun ylittäminen.”⁶

Arvoperusteinen vapaa sivistystyö tunnistaa toiminnastaan ne arvot, jotka ovat sekä kestäviä että *muutoshakuisia*. Ekososiaalinen sivistyskäsitys vastaa tähän haasteeseen toimimalla sparraajan roolissa, rohkaisemalla toimijoita tekemään enemmän osana kansalaisaktivismia ja suurempaa yhteiskunnallista suunnanmuutosta.

Eurooppalaisten tasa-arvoelinten asiakirjassa *Valuing Equality* on arvojen klusterikartta, jonka avulla voi mitata toiminnan yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista eri arvoista käsin.⁷ Klusterikartan vahvuutena on arvojen näkyväksi tekeminen. Mitkä arvot edistävät, neutralisoivat tai jarruttavat yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista käytännön toiminnassa?

Seuraavat arvot edistävät yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista:

- ▲ **universalismi**, johon kuuluu mm. avomielisyys, ympäristönsuojelu, sisäinen harmonia, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, viisaus, maailmanrauha sekä ykseys luonnon kanssa.
- ▲ **itseohjautuvuus**, johon kuuluu mm. vapaus, uteliaisuus, luovuus, itsekunnioitus ja omien tavoitteiden valitseminen.
- ▲ **hyväntahtoisuus**, johon kuuluu mm. rehellisyys, auttavaisuus, henkinen elämä, lojaalisuus, elämän merkityksellisyys sekä aidot ystäväsuhteet.

Mielenkiintoista arvojen klusterikartalla on havainto, jossa *yhdenmukaisuus* (itsehuri, vanhempien kunnioittaminen, kuuliaisuus), *perinteellisyys* (perinteiden kunnioitus, nöyryys, irrallisuus, elämän-kohtalon hyväksyminen) sekä *turvallisuus* (hyvinvointi, perheen ja valtion turvallisuus, sosiaalinen järjestys, yhteenkuuluminen) nähdään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa jarruttavina arvoina. Myös *valta* (auktoriteetti, oman imagon ja vaurauden säilyminen, sosiaalinen valta) kuuluu arvojen klusterikarttaan.

Neutralisoivat arvot, jotka eivät myöskään edistä tasa-arvoa, ovat *saavutuksellisuus* (kapasiteetti, äly, kunnianhimoisuus, menestys, vaikuttavuus), *hedonismi* (nautinnollisuus, itsensä hemmottelu) sekä *virikkeellisyys* (uskallus, elämän vaihtelevuus ja jännitys).

Ekososiaalisen sivistyksen näkymästä universalismi, itseohjautuvuus ja hyväntahtoisuus ovat itsestään selviä arvoja, kun arvioidaan lakia vapaasta sivistystyöstä ja sen tarkoitukspykälää. Samalla on todettava, että vapaan sivistystyön arvomaailmaan kuuluvat myös tietyt perinteelliset arvot sekä turvallisuuteen ja saavutuksellisuuteen liittyvät arvot.

Vapaan sivistystyön oppilaitosten
ylläpitäjät ja taustajärjestöt
vaikuttavat suurella määrällä
arvoprofilin muotoiluun ja
oman mission tulkintaan.

2

Tunnistettu ja tunnustettu vapaa sivistystyö

Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGSGÄRBE RF
FINNISH ADULT EDUCATION ASSOCIATION

Ensimmäinen askel kohti tunnistettua ja tunnustettua sivistystyötä tehdään tunnistamalla vapaan sivistystyön laissa mainittujen oppilaitosmuotojen moninaisuus ja omaleimaisuus, jota voi kuvata historiallistavalla otteella:

*"Vapaan sivistystyön viisi oppilaitosmuotoa – kansalaisopistot, kansanopistot, opintokeskukset, kesäyliopistot ja liikunnan koulutuskeskukset – ovat kehittyneet ja kehittyvät edelleen erillisissä institutionaalisissa uomissaan. Toiminta on etenkin alkuaikoina perustunut varsin itsenäiseen tehtävän määrittelyyn. Rahoitusta säätelevien lakien myötä valtion ohjaus on asteittain kasvanut 2000-luvun kuluessa. Vapaan sivistystyön ja valtion suhdetta luonnehtii resurssiriippuvuus."*⁸

Ankkuroituminen historiaan on tärkeätä, jotta pystyy tulkitsemaan nykyaikaa ja tulevaisuutta sekä jatkumona että uudessa valossa. Suomen vanhimmat sivistysjärjestöt, Kansanvalistusseura KVS (1874) ja Svenska folkskolans vänner SFV (1882) tulivat mukaan Vapaan Sivistystyön Yhteistyö-järjestöön VSY (1969), josta sittemmin tuli Vapaa Sivistystyö – Fritt Bildningsarbete VST-FBA (2013), johon vastaperustettu ruotsinkielinen yhteisjärjestö Bildningsalliansen liittyi.

Oppilaitosmuotojen omat keskusjärjestöt ovat myös edustettuina VST-FBA:ssa: Kansalaisopistojen liitto – Medborgarinstitutens förbund (KoL-Mif), Suomen Kansanopistoyhdistys – Finlands Folkhögskolförbund (SKY-FFF), Opintokeskukset – Studieccentralerna, Suomen kesäyliopistot – Finlands sommaruniversitet sekä Urheiluopistot, joista jälkimmäinen edustaa liikunnan koulutuskeskuksia.

Haastavassa nykytilassa VST-FBA:n roolia on kuvattu vapaan sivistystyön yhteisenä asiantuntija-järjestönä, johon kuuluvat jaettu asiantuntijuus, yhteistoiminta edunvalvonnassa, yhteisöllinen kehittämistyö esimerkiksi hankkeiden avulla, sekä toisintavista, järjestömaisistä toimintamalleista siirtyminen ajan henkeen kuuluviin uudistaviin, verkostomaisempiin toimintamalleihin.⁹

VST-FBA:n koulutus- ja sivistyspoliittisen mission voisi kiteyttää seuraavasti:

yhteisjärjestö on vapaan sivistystyön
yhteisen tahtotilan mahdollistaja
muutospolulla kohti tunnistettua ja
tunnustettua sivistystyötä Suomessa ja
laajemmin kansainvälisesti.

Tiekartan eri työpajoissa on peräänkuulutettu vapaan sivistystyön instituutioiden *rakenteellista muutosta* post-koronatilanteessa, jossa etäopiskelun ja -kurssien tarjonta on jatkuvassa noususuunnassa myös ilman yhteiskunnallisia rajoituksia. Tämä voidaan nähdä myös yhtenä *digitalisaation* ilmentymänä, jossa teknisiä rajapintoja voidaan yhdistää samalle alustalle osana digitaalista ekosysteemiä.

Miten vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuodot suhtautuvat tulevien vuosien digitaaliseen alustaan, jossa tarjontaa voidaan suunnata koko väestölle, ja jopa Suomen rajojen ulkopuolelle? Minkälainen on seuraava vapaan sivistystyön reformi, jossa rakenteet ja rahoitus arvioidaan uudelleen myöhemmin 2020-luvulla?

Kansanvalistusseura täyttää 150 vuotta vuonna 2024. Vuodeksi 2024 on suunnitteilla laajamittaista sivistyksen teemavuotta Suomessa. Sivistyksen teemavuosi antaa suomalaisen vapaan sivistystyön toimijoille oivan mahdollisuuden nostaa sivistystyön yhteistä profiilia ja saada samalla näkyvyyttä kartalla myös Suomen rajojen ulkopuolelle Pohjoisessa, Euroopassa ja jopa globaalitasolla.

Pohjoismaiden Ministerineuvosto on Visio 2030 -asiakirjassaan *Pohjolasta tulee maailman kestävin ja integroitu* -nein alue tuonut esille kolme näkö-

kulmaa: *Vihreä Pohjola*, jossa edistetään yhteiskuntien vihreää siirtymää, *Kilpailukykyinen Pohjola*, kasvua joka perustuu tietoon, innovointiin, liikkuvuuteen ja digitaaliseen integraatioon, *Sosiaalisesti kestävä Pohjola*, joka edistää osallisuutta, tasa-arvoa ja yhtenäisyyttä.¹⁰

Visio 2030 -toimeenpanossa nostetaan erityisesti esille kestävä kehitys, tasa-arvo sekä lapsen oikeudet ja nuorten näkökulmat. Näiden yhteyteen perustetaan *kansalaisyhteiskuntaverkosto*. Epävakaassa maailmantilanteessa, joka heijastuu Pohjolaan esimerkiksi NATO-jäsenyyksien ja sosiaalisten haasteiden kautta, voidaan ennakoida *sivistysjärjestöjen ja kansalaisjärjestöjen yhteistyön uutta nousua*, jos tähän on riittävästi poliittista tahtoa.

Tunnistettu ja tunnustettu vapaa sivistystyö perustuu tutkittuun tietoon, tiedolla johtamiseen ja jaettuun asiantuntijuuteen tutkijoiden ja sivistystoimijoiden välillä. Sivistystyön Vapaus ja Vastuu (SVV) -yhteistyöohjelma vahvistaa vapaan sivistystyön vaikuttavuutta monitieteellisen ja kriittisen vuorovaikutuksen kautta. Vapaan sivistystyön tutkimusta rahoitetaan ja koordinoitaan pitkäjänteisesti, jolla mahdollistetaan koko toimialaa koskeva tunnistettu ja tunnustettu asema Suomessa ja kansainvälisesti.

Tunnistettu ja tunnustettu vapaa sivistystyö liittyy oleellisesti koulutuspolitiikan siirtymään tutkintavoitosta politiikasta osaamisperusteeseen koulutuspolitiikkaan jatkuvan oppimisen uudistuksen yhteydessä. Osaamisperusteisuus kytketään digitaalisiin opintorekistereihin (esim. ePerusteet, KOSKI, JOD) ja eurooppalaisiin MyData-, stackability- ja portability-periaatteisiin, joilla tuodaan näkyväksi henkilökohtaisia opintoja ja osaamismerkkejä myös tutkintojen ohella.

Euroopan neuvoston hyväksytty päätöslauselma *New European Agenda for Adult Learning 2021–2030* sisältää linjauksia kokonaisvaltaisen koulutuspolitiikan toteutumiselle yhdenvertaistamalla aikuisten oppimista ja koulutusta (formal, non-formal and informal ALE).

Osaamismerkkit sekä epäviralliset ja pienet osaamiskokonaisuudet, joita suunnitellaan ja määritellään laajennetussa kansallisen osaamisen viitekehyksessä, ovat uudenlainen tapa tuoda soveltuvien osien näkyviin vapaassa sivistystyössä olevia koulutuksia ja opintokokonaisuuksia.

Samaan koulutuspoliittiseen narratiiviin kuuluvat myös henkilökohtaiset oppimistilit, joista on käyty vilkasta kriittistä koulutuspoliittista keskustelua myös eurooppalaisella tasolla.

Aikuisten osallistuminen (25–64 vuotiaat) oppimiseen ja koulutukseen tulisi nostaa 47 prosentin tasolle vuoteen 2025 mennessä, ja 60 prosentin tasolle vuoteen 2030 mennessä. Samalla halutaan panostaa myös 65+ ikäryhmään kuuluvien oppimis- ja koulutustarpeisiin.

Unescon CONFINTEA VII -kokouksessa Marokossa kesäkuussa 2022 hyväksyttiin luonnos *Marrakech Framework for Action – Harnessing the transformational power of Adult Learning and Education*.¹¹ Tällä viitekehyksellä on ohjaava vaikutus 2020-luvulla harjoitettuun elinikäisen oppimisen politiikkaan, sillä kaikkien 142 jäsenmaiden opetusministerit ovat hyväksymässä tämän julkilausuman. Tässä korostuvat YK:n Agenda 2030 -ohjelman kestävyystavoitteet, huoli ilmastonmuutoksesta ja lukutaidottomuuden lisääntymisestä sekä suositukset ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä koulutuspolitiikan edistämiseksi kaikkialla maailmassa vuoteen 2034 mennessä.

Ilmastonmuutos, koulutuksen kasautuminen ja väestön ikääntyminen ovat suuri haaste ja mahdollisuus saavuttaa tunnistettu ja tunnustettu asema elinikäisen oppimisen alustana. Tämä vaatii kuitenkin oma-aloitteista rakenteellista kehittämistä vapaan sivistystyön kentällä.

3

Ketterästi kehkeytyvä vapaa sivistystyö

Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGSGÄRBE RF
FINNISH ADULT EDUCATION ASSOCIATION

Transformative learning and education is not only transforming the individuals, it is equal sharing of learner's perspectives in communities and spaces.
(Deborah Oniah)¹²

Ketterä oppiminen nähdään yhä enenevässä määrin osana jatkuvan oppimisen työssä tapahtuvaa oppimista *”..joka syntyy kehittämällä työtä esimerkiksi kokeilemalla, ratkomalla ongelmia, arvioimalla tehtyä toimintaa ja parantamalla jatkuvasti tekemistä.”*¹³

Ketterän oppimisen ekosysteemi pitää sisällään myös vapaata sivistystyötä lähellä olevia arvoja, joita mainitaan Leenamaija Otalan ja Soili Meklinin ketterän oppimisen strategiakirjassa:

*”Ketterän oppimisen systeemissä korostuvat nyt tieto ja tekniikka. Mielen osaajat, psykologit ja ihmisosaajat ovat vielä niukasti edustettuina ketterän oppimisen ekosysteemissä. Ekosysteemiin tarvitaan lisää ihmisosaajia. Olisi tärkeää, että ihmisillä kehittyisi myös ihmisyyden, tunnetaidot ja sivistys. Oppimisstrategiaan pitäisi huomioida myös ihmisosaaminen ja ihmisyyden kehittyminen, koska se kuitenkin viime kädessä ratkaisee menestyksen.”*¹⁴

Vapaan sivistystyön toimijoilla on syytä määritellä oma näkökulmansa ja paikansa ketterän ja jatkuvan oppimisen ekosysteemissä, joka yhä vahvemmin myös kytkeytyy teknologian ja tekoälyn laukkaavaan avoimeen data- ja digitrendiin 2020-luvulla. Tähän nopeaan yhteiskunnalliseen muutokseen liittyy myös haasteita osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmista.

Ketterästi kehkeytyvä vapaa sivistystyö näkee nopean teknologisetaloudellisen transformaation *rakentuvan kriittisesti*, koska muutoksessa on kyse yhteiskunnallisten rakenteiden ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen eriarvoistavasta muutoksesta. Välineellinen ihmiskäsitys, jossa ihmisestä tulee *kykypääomakone*¹⁵, ei luo koko elonkirjolle kestävää tulevaisuutta.

Miten vapaa sivistystyö kehkeytyy 2020-luvun planetaaristen ilmiöiden ja haasteiden valossa? Nyt 2020-luvun alussa on merkitysten horisontilla pieniä toivon pilkahduksia. Muutospolkua voidaan kuvata seuraavasti:

Yhteiskunnallinen ja demokraattinen sivistyskeskustelu vilkastuu ja verkostoituu laajemmin. Vapaalla sivistystyöllä ei ole monopolia sivistyskeskusteluun, mutta vapautemme turvin voimme toimia aloitteellisesti ja rohkeasti tuomalla sivistystyön arvomaailmaa siiloutuneeseen koulutusjärjestelmään sekä laajemmin yhteiskunnallisen keskustelun ytimeen, esimerkiksi työn ja elämän siirtymävaiheista, demokratian ja ihmisoikeuksien tilasta sekä maahan tulijoiden kokonaisvaltaisesta ja kaksisuuntaisesta kotoutumisesta.

Ketterästi kehkeytyvä vapaa sivistystyö alkaa ihmisestä ja nousee yhteisöistä. Kehkeytyvä sivistystyö ei korosta vain kapea-alaista osaamista, tai "kovien" luonnontieteiden ja "pehmeiden" humanististen sivistyskäsitteiden vastakkainasettelua: "Lahjakkuuden lajeja on kymmeniä ellei satoja: avaruudellista hahmotuskykyä, kehollis-kinesteettistä, musiikillista, taiteellista, sosiaalista ja itsetuntemukseen liittyvää lahjakkuutta. // Yhteiskunnalle ei tee hyvää, jos ns. pehmeä sivistys painetaan saappaan alle. On tärkeätä ymmärtää, että lahjakkuuden kehittyminen on prosessi."¹⁶

YK:n Agenda 2030 -ohjelmassa on määritelty 17 kestävästä kehityksestä tavoitetta (SDG:s) yhteiskunnalliselle makrotason muutokselle. Ketterästi kehkeytyvä muutos lähtee kuitenkin ihmisen sisäisestä maailmasta, mikrotasolla. Tähän on ruotsalaislähtöinen MindShift-verkosto kehittänyt ihmisen sisäisen kehityksen tavoitteiden viitekehystä (IDG:s), johon kuuluu viisi osaa:

*Being – relationship to self,
Thinking – cognitive skills,
Relating – caring for others and the world,
Collaborating – social skills, sekä
Acting – driving change.¹⁷*

Kehkeytyvä sivistystyö vaatii uudenlaisia lämpimiä verkostoja ja strategisia kumppanuuksia muiden muutostoimijoiden kanssa. Vapaan sivistystyön toimijoiden strategiset kumppanuudet valitaan arvoperusteisesti ja rohkean uudistavasti muiden muutoshakuisten toimijoiden lämpimistä verkostoista.¹⁸

4

Laatulupaukset vuoteen 2030

Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGSGÄRBE RF
FINNISH ADULT EDUCATION ASSOCIATION

EKOSOSIAALISESTI KESTÄVÄ VAPAA SIVISTYSTYÖ:

Ekososiaalinen sivistys haastaa vapaan sivistystyön toimijat selkeyttämään arvoperusteisuuden ja arjen toiminnan välistä vuorovaikutusta. Järjestöt ja oppilaitokset siirtyvät toisintavasta toiminnasta ekososiaalisesti kestävään ja uudistavaan toimintaan.

Ekososiaalisesti kestävä sivistys valtavirtaistetaan järjestöissä ja oppilaitoksissa sertifiointi-järjestelmän avulla. Agenda 2030 -kestävyystavoitteet otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon. Vuoteen 2030 mennessä jokaisella vapaan sivistystyön järjestöllä ja oppilaitoksella on hyväksytty kestävä kehityksen sertifikaatti.

Vapaa sivistystyö on osa pohjoismaista, eurooppalaista ja globaalia vihreää siirtymää, jossa kaikenikäiset kansalaiset kääntävät kurssia kohti kestävää tulevaisuutta.

Vapaan sivistystyön rahoitus turvataan ennakoitavalla ja pitkäjänteisellä valtionosuus- ja valtion-avustusrahoituksella osana elinikäisen ja jatkuvan oppimisen ekosysteemiä.

Vapaa sivistystyö verkostoituu kestävä tulevaisuuden tiekartalla, osallistamalla koulutusta eniten tarvitsevat ryhmät, sekä luomalla koulutusjärjestelmän eri nivelvaiheissa matalan kynnyksen palveluja ja polkuja kansalaisten hyvinvoinnin ja yhteiskunnan eheyden turvaamiseksi.

Vapaan sivistystyön valtakunnallista verkostoa hyödynnetään aiempaa tehokkaammin koulutuksen saavutettavuuden ja tasa-arvon edistämiseksi. Vapaa sivistystyö nähdään tärkeänä toimijana ja tukena koulutusjärjestelmän eri nivel- ja siirtymävaiheissa toisen ja kolmannen asteen opintoihin, työssäoppimisen muutostilanteissa sekä senioriväestön osaamisen ja hyvinvoinnin suhteen.

**Luonnon ja planeetan hyvinvointi
lisää myös ihmisen hyvinvointia.**

TUNNISTETTU JA TUNNUSTETTU VAPAA SIVISTYSTYÖ:

Vapaan sivistystyön rooli näkyy vahvana koko kansakunnan eheyden ja koulutuksellisen yhdenvertaisuuden vaalijana, jolla on relevanssia myös eurooppalaiseen ja globaaliin koulutuspolitiikkaan, jossa Suomi nähdään edelläkävijänä. Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -yhteistyöohjelma nostaa esille ajankohtaisia tutkimusaiheita, sivistystarpeita ja koulutusjärjestelmän kipupisteitä elinikäisen oppimisen yhteisellä alustalla.

Elinikäisen oppimisen alustana vapaa sivistystyö kohdistuu kaikkiin kansalaisiin sekä uusiin maahan tulijoihin, joilta vielä puuttuu Suomen kansalaisuus. Vapaa sivistystyö toimii koulutuksen ja kotoutumisen luotettavana kumppanina ja kokonaisvaltaisena edistäjänä.

Suomalainen koulutusjärjestelmä tunnistaa ja tunnustaa vapaan sivistystyön ja kansalaisjärjestöjen opintojen kautta kehittyviä kansalaistaitoja sekä yleissivistävää osaamista, joka ei rajoitu yhteen tutkintoon tai ammattiin. Opintojen vapaatavoitteisuus nähdään voimavarana työssä ja elämässä.

Kansanvallan säilyttäminen ja kehittäminen on vapaan sivistystyön laajempi yhteiskunnallinen eetos. Aktiiviinen ja demokraattinen kansalaisuus kumpuaa oppivista yhteisöistä sekä yhteisöllisestä oppimisesta.

Koulutuksen saavutettavuus ja mahdollisuuksien yhdenvertaisuus on taattava vuonna 2030 tilanteessa, jossa demografinen ja taloudellinen kehitys on eriytynyt ja keskittynyt kasvukeskuksiin.

Vapaa sivistystyö toimii digitaalisen eriytymiskehityksen tasoittajana sekä kansalaisten omien digi- ja dataoikeuksien puolustajana. Digitaaliset kansalaistaidot mahdollistavat osallisuutta, kohtaamista ja elinikäistä ohjausta.

Omaehtoinen oppiminen ja henkilökohtaiset oppimistilit eivät saa vaarantaa vapaan sivistystyön rahoitusta, vaan ne on nähtävä osana tasa-arvoista ja yhdenvertaista opiskelijoiden toimeentulojärjestelmää.

Vapaan sivistystyön monimuotoiset ja osaamisperusteiset kuvaukset kirjataan kansalliseen KOSKI-järjestelmään ja yhdistetään soveltuvin osin kansalliseen osaamisen viitekehykseen.

KETTERÄSTI KEHKEYTYVÄ VAPAA SIVISTYSTYÖ:

Ketterästi kehkeytyvä sivistystyö tavoittaa eniten koulutusta tarvitsevat ja haavoittuvat ihmiset heidän omassa arjessaan. Matalan kynnyksen opinnot mahdollistavat tasa-arvoisen ja ketterän etenemisen opinpolulla.

Vapaa sivistystyö on kansalaisyhteiskunnan muutosvoima, moniarvoinen ja -kulttuurinen muutoksen tekijä, joka lupaa kaikille kansalaisille osallisuutta ja luotettavaa kumppanuutta elinikäisen oppimisen polulla.

Vapaa sivistystyö tarjoaa helposti tavoitettavan, avoimen ja yhteisöllisen oppimisympäristön.

Vapaa sivistystyö tarjoaa puitteet kriittiselle pohtimiselle ja dialogille, joka luo tilaa osallistavalle demokratialle ja syventyvälle luontoyhteydelle.

Vapaa sivistystyö perustuu kokonaisvaltaiseen ihmiskuvaan, jossa ihminen ja hänen yhteisönsä kukoistavat ja kasvavat täyteen potentiaaliinsa sisäisten kehitystavoitteiden ja arvojen mukaan.

Vapaa sivistystyö huomioi ja edistää ihmisen fyysistä, psyykkistä ja henkistä hyvinvointia lisäämällä kaikenikäisten liikuntaa tasa-arvoisesti, yhteisöllisesti ja yhdenvertaisesti.

Vapaa sivistystyö ja muut koulutusjärjestelmän toimijat rakentavat yhdessä oppimisen rajapintoja lämpimien paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten verkostojen avulla.

**Taide- ja kulttuurilähtöinen
sivistys luo voimaannuttavaa
elinikäistä hyvinvointia.**

LOPPUVIITTEET

- 1 Timo Mikkilä: Paperitiikeri vai todellinen vaikuttaja? Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö 1969-2009. KVS (2012).
- 2 Maria Joutsenvirta & Arto O. Salonen: Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa. Basam Books 2020, s. 183.
- 3 Suomen kestävä kehityksen toimikunnan strategia 2022-2030. VNK 2022:6, erityisesti luku 1.2 Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat, s. 20-29.
- 4 TuVL 4/2021 vp, SiVM 19/2021vp 28.1.2022
- 5 Laki vapaasta sivistystyöstä (1998/632) § 1 (päivitetty 29.12.2009/1765).
- 6 Jyri Manninen & Riina Nokelainen: Ekososiaalinen sivistys haastaa vapaan sivistystyön. Aikuiskasvatus Nro 2 2021, Sivistystyö planetaaristen kriisien ajassa, s. 146.
- 7 Elena Blackmore, Bec Sanderson & Richard Hawkins: Valuing Equality . Public Interest Research Centre(2012). Klusterikartta tiekartan liitteenä. Karttaa on käytetty EAEA:n seminaarin Transformative learning and values – työpajassa 31.5.2022. Linkki: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2018/01/valuing_equality.pdf
- 8 Jenni Pätäri, Sini Teräsahde, Aaro Harju, Jyri Manninen & Anja Heikkinen: Vapaa sivistystyö eilen, tänään & huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä. Vapaa Sivistystyö ry & Sivistystyön vapaus ja vastuu (SVV) – yhteistyöohjelma 2019, s. 7.
- 9 VST ry:n toimintasuunnitelma 2022, kohta 3. Sivistyskeskusteluun ja -työhön vaikuttaminen uudella tiekartalla
- 10 Pohjoismaiden Ministerineuvosto: Pohjolasta maailman kestävin ja integroitunein alue. Toimintasuunnitelma vuosille 2021–2024. www.norden.org/fi/information/vision-2030-toimintasuunnitelma
- 11 Unesco Institute for Lifelong Learning: CONFITEA VII Draft Marrakech Framework for Action. Harnessing the tranformational power of Adult Learning and Education. 17.6.2022.
- 12 Puheenvuoro EAEA:n seminaarissa Transformative learning and values 31.5.2022. Deborah Oniah on nigerialainen transformatiivisen oppimisen aikuiskouluttaja, joka asuu Irlannissa.
- 13 Leenamajja Ojala & Soili Meklin: Ketterä oppiminen 2 – strategiasta käytäntöön. Kaupakamari 2021, s. 257.
- 14 Ibid.
- 15 Heikki Kinnarin väitöskirja: Elinikäinen oppiminen ihmistä määrittämässä. Genealoginen analyysi EU:n, OECD:n ja UNESCO:n politiikasta. Turun yliopisto 2020.
- 16 Emeritusprofessori Kari Uusikylä kritisoi kilpailuyhteiskuntaa: "Ei ole tervettä, jos koko ajan pitää olla jotain enemmän kuin muut". Yle 31.8.2021
- 17 Katso lähemmin www.innerdevelopmentgoals.org/framework
- 18 Lämpimät verkostot muodostuvat Anne Birgitta Pessin mukaan vuorovaikutuksesta, myötätunnosta ja -innosta, sosiaalisesta pääomasta johon kuuluu luottamus, solidaarisuus ja koheesio. ks. esim. luento Ihmisten kohtaamisen voima 10.2.2020.

LIITE Arvojen klusterikartta (Valuing Equality)

Figure 2. Values map including value groups

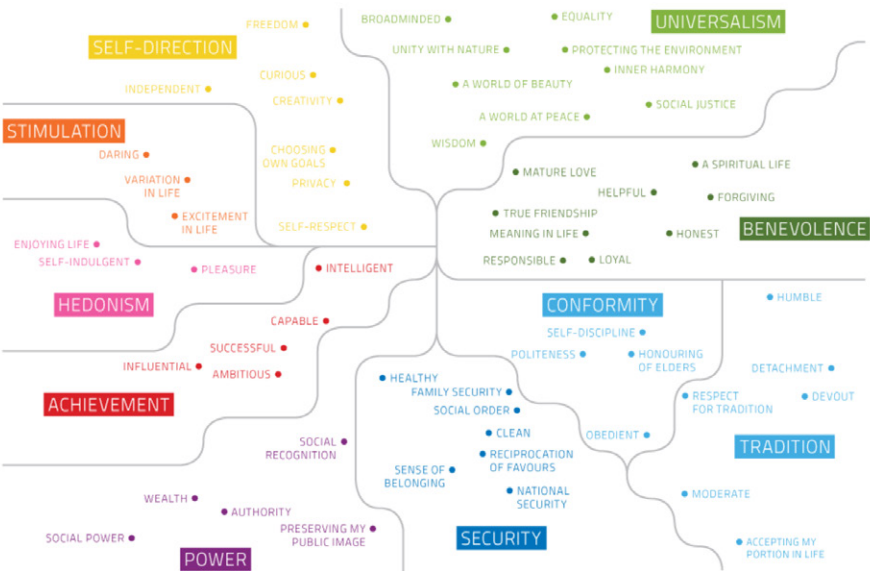

Table 1. Value groups and definitions

 UNIVERSALISM UNDERSTANDING, APPRECIATION, TOLERANCE AND PROTECTION FOR THE WELFARE OF ALL PEOPLE AND FOR NATURE.	 POWER SOCIAL STATUS AND PRESTIGE, CONTROL OR DOMINANCE OVER PEOPLE AND RESOURCES.
 BENEVOLENCE PRESERVATION AND ENHANCEMENT OF THE WELFARE OF PEOPLE WITH WHOM ONE IS IN FREQUENT PERSONAL CONTACT.	 ACHIEVEMENT PERSONAL SUCCESS THROUGH DEMONSTRATING COMPETENCE ACCORDING TO SOCIAL STANDARDS.
 TRADITION RESPECT, COMMITMENT AND ACCEPTANCE OF THE CUSTOMS AND IDEAS THAT TRADITIONAL CULTURE OR RELIGION PROVIDE THE SELF.	 HEDONISM PLEASURE AND SENSUOUS GRATIFICATION FOR ONESELF.
 CONFORMITY RESTRAINT OF ACTIONS, INCLINATIONS AND IMPULSES LIKELY TO UPSET OR HARM OTHERS AND VIOLATE SOCIAL EXPECTATIONS OR NORMS.	 STIMULATION EXCITEMENT, NOVELTY AND CHALLENGE IN LIFE.
 SECURITY SAFETY, HARMONY, AND STABILITY OF SOCIETY, OF RELATIONSHIPS, AND OF SELF.	 SELF-DIRECTION INDEPENDENT THOUGHT AND ACTION - CHOOSING, CREATING, EXPLORING.

Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGSGÄRBE RF
FINNISH ADULT EDUCATION ASSOCIATION